

Voorzitter: Vondeling

Tegenwoordig zijn 133 leden, te weten:

Aantjes, Van Aardenne, Aarts, Abma, Albers, Andriessen, Bakker, Barendregt, Ter Beek, Beekmans, De Beer, De Bekker, Berger, Beuker, De Boer, De Boois, De Brauw, Du Chatinier, Coppes, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, Van Dam, Dankert, Dees, Van Dis, Van der Doef, Dolman, Drees, Drenth, Van Dijk, Van Elsen, Epema-Brugman, Evenhuis, Fiévez, Franssen, De Gaaij Fortman, Gardeniers-Berendsen, Geurtsen, Giebels, Ginjaar-Maas, Van Gorkum, Groensmit-van der Kalen, Van der Gun, Haas-Berger, Hartmeijer, Van Heel-Kasteel, Van der Heem-Wagemakers, Van der Hek, Hermes, Hermsen, Hoekstra, Honig van den Bossche, Van Houwelingen, Hutchemaekers, Imkamp, Jansen, Joekes, Jongeling, Jurgens, Kappeyne van de Coppello, Keja, K. A. Keuning, S. Keuning, Kleisterlee, Knot, Koekoek, Kolthoff, Kombrink, Koning, De Koning (B.P.), Konings, De Koster, Kosto, Kraaijeveld-Wouters, Krosse, Kruisinga, De Kwaadsteniet, Laban, Lange-dijk-de Jong, De Leeuw, Van Leeuwen, Van der Lek, Van Leijenhorst, Lückers-Bergmans, Masman, Van der Mei, Meis, Van Mierlo, Nagel, Nooteboom, Nypels, Patijn, Peijnenburg, Ploeg, Poppe, Portheine, Rienks, Rietkerk, Roethof, Roolvink, Van Rossum, De Ruiter, Van der Sanden, Schakel, Scherpenhuizen, J. N. Scholten, W. Scholten, Schouten, Smit-Kroes, Van der Spek, Spinks, Terlouw, Van Thijn, Tilanus, Tolman, Tuijnman, Veder-Smit, Vellenga, Verbrugh, Vermaat, Vondeling, Voortman, De Vries, Waalkens, Waltmans, Weijters, Wiegel, Wierenga, Wisselink, Wolff, Ter Woorst, Worrell en Van Zeil en de heren Den Uyl, Minister-President, Minister van Algemene Zaken, Van Agt, Vice-Minister-President, Minister van Justitie, mevrouw Vorrink, Minister van Volksgezondheid en Milieuhygiëne, Glastra van Loon, Staatssecretaris van Justitie, en Simons, Regeringscommissaris voor de grondwetsherziening.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Notenboom, wegens commissievergaderingen van het Europees Parlement, de hele week;
Bremen, Janssen en Lamberts, wegens ziekte, de hele week;
Dragstra, wegens ziekte, de hele week;
Beumer, wegens bezigheden elders;
Stoffelen en Van Ooijen, wegens vergaderingen van de Raad van Europa, de hele week;
Voogd, wegens vergaderingen van de Raad van Europa, ook morgen;
Van Veenendaal-van Meggelen, wegens ziekte, ook de komende weken;
Van het Schip, wegens familieomstandigheden.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik deel aan de Kamer mee, dat is ingekomen een brief van de Minister van Landbouw en Visserij, inzake de subsidiëring van waterschaps- en gemeentewerken (13 100, hoofdstuk XIV, nr. 20).

Deze brief, die al is gedrukt en rondgedeeld, wordt voor kennisgeving aangenomen.

De **Voorzitter**: De overige ingekomen stukken staan op een lijst, die op de tafel van de griffier ter inzage ligt. Op die lijst heb ik ook voorstellen gedaan over de wijze van behandeling. Als aan het einde van de vergadering daartegen geen bezwaren zijn ingekomen, neem ik aan, dat de Kamer zich met de voorstellen heeft verenigd.

Ik deel aan de Kamer mee, dat ik van plan ben, vandaag zo mogelijk de beraadslaging over het deel Milieuhygiëne van hoofdstuk XVII van de rijksbegroting voor 1975 te doen afronden en de stemmingen hierover morgen te doen plaatsvinden.

Aan de orde is de **stemming** over: de motie-Van der Sanden c.s. over het niet aanhangig maken van voorstellen die de grondwettig gekozen formateur

mogelijk maken (12 944, nr. 17); de motie-De Vries c.s. over afschaffing van de Eerste Kamer (12 944, nr. 19); de gewijzigde motie-De Kwaadsteniet c.s. over de positie van de Eerste Kamer (12 944, nr. 22, herdruk); de motie-De Kwaadsteniet c.s. betreffende het openen van de mogelijkheid voor de Eerste Kamer tot terugzending van wetsontwerpen naar de Tweede Kamer (12 944, nr. 23); de motie-Tilanus c.s. over het ongewijzigd laten van de methode van aanwijzing van de Commissaris van de Koning en de burgemeester (12 944, nr. 24); de motie-Jurgens c.s. over de mogelijkheid tot het houden van beslissende referendums (12 944, nr. 25).

De **Voorzitter**: Naar mij blijkt, bestaat er behoefte aan heropening van de beraadslaging over de moties voorkomende onder 12 944, nr. 17 en 12 944, nr. 23.

Ik stel voor, de beraadslaging over deze moties te heropenen.

Daartoe wordt besloten.

□

De heer **Van der Sanden** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb gevraagd de beraadslaging te heropenen omdat vorige week donderdag zowel van de zijde van het kabinet als vanuit een belangrijke groepering in deze Kamer ernstige aandrang op is mij is uitgeoefend om een overweging in mijn motie te wijzigen. Gelet op de bereidheid die bleek uit de rede van collega Franssen bij de replieken om in ieder geval uit te sluiten dat de gekozen formateur, eenmaal minister-president geworden zijnde, na de eerste confrontatie met de Kamer tot kamerontbinding zou kunnen overgaan, lijkt het mijn medeondertekenaars en mij inderdaad gerechtvaardigd één zin in de motie te wijzigen. Het gaat om de passage 'in ernstige mate afbreuk zou doen aan het Nederlandse Parlementaire stelsel'. Ik zou die zin willen vervangen door: een ondeugdelijk middel is om onze representatieve parlementaire democratie te versterken. Onze afwijzing van de gekozen formateur als zo-

Van der Sanden

danig ondergaat uiteraard in geen enkel opzicht wijziging. Daarom heb ik de eer u, mijnheer de Voorzitter, een gewijzigde motie te overhandigen.

Motie

De Voorzitter: Door de leden Van der Sanden, De Kwaadsteniet en W. Scholten wordt, ter vervanging van de motie voorkomende onder 12 944, nr. 17, de volgende motie ingediend:

De Kamer,
gehoord de beraadslagingen over de Nota inzake het grondwetsherzieningsbeleid;
van oordeel, dat de gekozen kabinetsformateur een ondeugdelijk middel is om onze representatieve parlementaire democratie te versterken;
bovendien van oordeel, dat het opnemen van de vertrouwensregel in de Grondwet de bezwaren tegen de gekozen formateur niet wegneemt;
nodigt de Regering uit geen voorstellen bij de Staten-Generaal aanhangig te maken, die grondwettelijk de gekozen kabinetsformateur mogelijk maken,
en gaat over tot de orde van de dag.

Naar mij blijkt, wordt deze motie voldoende ondersteund.

De heer **De Kwaadsteniet** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Aangezien ik mij niet aan de indruk kan onttrekken, dat de in mijn motie op stuk nr. 23 neergelegde gedachte inzake een terugzendingsrecht van de Eerste Kamer, zoals de vorige week mijnerzijds toegelicht tijdens de discussies, in deze Kamer nog niet rijp is om een voldoende mate van ondersteuning te verkrijgen, lijkt het mij verstandig voor de gedachtenvorming van de hier aan de orde zijnde problematiek meer tijd te laten en kan een beslissing beter later dan nu plaatsvinden.

Daarom trek ik nu de motie in.

Aangezien de motie van het lid De Kwaadsteniet c.s. (12 944, nr. 23) is ingetrokken, maakt zij geen onderwerp van beraadslaging meer uit.

De beraadslaging wordt gesloten.

De Voorzitter: Ik geef thans de gelegenheid tot het afleggen van korte verklaringen over alle moties.

De heer **Franssen** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Onze fractie stelt de wijziging van de motie door de heer Van der Sanden op prijs. Het zal de geachte

afgevaardigde niet verbazen dat wij desalniettemin niet onze steun aan zijn gewijzigde motie kunnen geven.

Mevrouw **Kappeyne van de Coppello** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil alleen een stemverklaring namens de fractie afleggen ten aanzien van de motie-Jurgens c.s. op stuk nr. 25. Voor zover over de andere moties nog wordt gestemd, wijkt mijn fractie niet af van het standpunt, dat zij bij de beraadslaging heeft ingenomen. De V.V.D.-fractie heeft er geen behoefte aan een facultatief beslissend referendum, nu in het bestaande stelsel op te nemen, omdat in het bestaande kiesstelsel op het stuk van de evenredigheid geen wijziging wordt aangebracht. Derhalve zal de fractie met overgrote meerderheid haar stem niet aan deze motie geven.
Eén lid ziet in een dergelijk referendum op wetsvoorstellen reeds onder het huidige representatieve stelsel een nuttige aanvulling en zal wel voor de motie stemmen.

De heer **K. A. Keuning** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! De motie-Van der Sanden op stuk nr. 17 heeft zonder meer onze instemming. Aan de motie-De Vries op stuk nr. 19 kunnen wij onze steun niet geven, omdat wij van mening zijn dat de Eerste Kamer nog wel een taak heeft.
Over de motie op stuk nr. 22 hebben wij ons breedvoerig beraden, omdat zij op enkele punten wél onze instemming heeft en op enkele andere punten niet. Wij geven de voorkeur aan een rechtstreekse verkiezing, terwijl wij ook menen dat het gewoonterecht ten aanzien van het budgetrecht wel vastlegging in de wet zelf zou verdienen. Vandaar dat wij, zij met het tegengestelde, toch onze stem niet aan het geheel van deze motie kunnen geven.
De motie van de heer Tilanus op stuk nr. 24 steunen wij gaarne. Aan de motie van de heer Jurgens, voorkomende op stuk nr. 25, kunnen wij onze steun niet geven.

De heer **Van der Sanden** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik beperk mij tot een stemverklaring ten aanzien van de motie van de heer Jurgens, waarbij ik mede spreek namens de fracties van de A.R.P. en de C.H.U.

De gedachte van een grotere rechtstreekse betrokkenheid van de burgers spreekt ons op zich aan, maar zoals uit de discussies al is gebleken staat de Grondwet het houden van een consultatief referendum – de heren Tilanus en De Kwaadsteniet hebben er al op gewezen – op bij voorbeeld lokaal niveau niet in de weg. Onze fracties zou-

den die ontwikkeling in de samenleving zelf willen afwachten. Daarom sluiten wij ons ten aanzien van deze motie, die een beslissend referendum voorstelt, aan bij de afwijzende opstelling van het kabinet.

De heer **Van Mierlo** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik volsta met een stemverklaring over de motie van de heer Jurgens. De grondgedachte om via een grondwetswijziging de mogelijkheid van een beslissend referendum en dus een meer directe democratie in te voeren, spreekt de grootst mogelijke meerderheid van mijn fractie sterk aan. Wel zijn er bedenkingen, bij voorbeeld tegen de vastlegging van deze vorm van initiatief via massale handtekeningenacties. Het program van D'66 wijdt een vrij grote paragraaf aan deze problematiek, waarin met sympathie een studie over het referendumvraagstuk wordt aanbevolen. Dit deel van de fractie deelt die sympathie, doch beseft dat er waarborgen geschapen dienen te worden om misbruik te voorkomen.

Anderzijds realiseren deze fractieleden zich ook dat de parlementaire vorm van democratie niet altijd volgens de theoretische idealen functioneert. Voor en tegen afwegend, acht deze meerderheid het gewenst de mogelijkheid van een referendum in de Grondwet op te nemen. Zij zal daarom voor deze motie stemmen.
Ik zelf zal mijn stem niet aan de motie geven. Ik ben nooit een erg warm voorstander geweest van de referendumgedachte, maar waar ik deze mogelijkheid openhield was het altijd nog in een constellatie, waarin in de eerste plaats een directere band zou worden gelegd tussen de kiezers en de bestaande instituten van onze democratie, te weten parlement en kabinet. Zeker nu deze Kamer weigert om daarin structurele verbeteringen aan te brengen en in aanmerking nemend de steeds grotere samenhang van beslissingen die in de toekomst genomen moeten worden, acht ik het ongewenst om op dit moment het novum in te voeren van incidentele beslissingen door de kiezers buiten de parlementaire kanalen om. Ik vrees er een nog sterkere verzwakking van ons parlementair functioneren van.

De heer **Van der Lek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het gevoel dat wij nogal zijn overvallen door de motie van de heer Jurgens op stuk nr. 25 en dat de kwestie nog niet werkelijk is doorgediscussieerd. Het laatste alleen al zou een reden kunnen zijn om de motie niet te steunen.

Van der Lek

Op zich lijkt de gedachte van volksraadpleging een uitbreiding van de democratie en sympathiek: hoe meer kiezersuitspraak hoe beter. Zoals wij allen weten zitten er echter grote risico's aan. Bovendien is onze opvatting dat democratie aan de basis moet beginnen in kleinere verbanden en tal van zaken dicht bij huis, waar kiezers op dit moment eigenlijk niets over hebben te vertellen. Het risico is groot dat een referendum, nu ingevoerd, niet meer dan een fopspeen wordt. Ook dat zou een reden kunnen zijn om de motie niet te steunen. De risico's van het misbruik zijn, zoals bekend uit de praktijk in andere landen, levensgroot aanwezig. Blijft voor ons de vraag of je de mogelijkheid om zo'n beslissend referendum op een tijdstip en op de juiste wijze uitgewerkt moet blijven uitsluiten, of dat je die mogelijkheid moet openen. Wij willen de wens van de heer Jurgens om die mogelijkheid te openen ondanks al onze reserves niet

in de weg staan en zullen de motie steunen.

De gewijzigde motie-Van der Sanden c.s. (12 944, nr. 26) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de K.V.P., de V.V.D., de A.R.P., de C.H.U., de S.G.P., de B.P., het G.P.V., de R.K.P.N., de C.P.N., de P.S.P. en DS'70 vóór deze gewijzigde motie hebben gestemd.

De motie-De Vries c.s. (12 944, nr. 19) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de P.v.d.A., D'66, de P.P.R. en de P.S.P. vóór deze motie hebben gestemd.

De gewijzigde motie-De Kwaadsteniet c.s. (12 944, nr. 22, herdruk) wordt met 68 tegen 63 stemmen aangenomen.

Vóór hebben gestemd de leden Van Leeuwen, Van Leijenhof, Lückers-

Bergmans, Van der Mei, Peijnenburg, Ploeg, Rietkerk, Roolvink, Van Rossum, Van der Sanden, Schakel, Scherpenhuizen, J. N. Scholten, W. Scholten, Schouten, Smit-Kroes, Tilanus, Tolman, Tuijnman, Veder-Smit, Verbrugh, Vermaat, Waalkens, Weijters, Wiegel, Wisselink, Ter Woorst, Van Zeil, Aantjes, Van Aardenne, Aarts, Abma, Andriessen, De Beer, De Bekker, Beuker, De Boer, Du Chatinier, G. M. P. Cornelissen, P. A. M. Cornelissen, Van Dam, Dees, Van Dis, Van Dijk, Van Elsen, Evenhuis, Fiévez, Gardeniers-Berendsen, Geurtsen, Ginjaar-Maas, Groensmit-van der Kallen, Van der Gun, Van Heel-Kasteel, Hermes, Hermen, Van Houwelingen, Hutschmaekers, Joekes, Jongeling, Kappeyne van de Coppello, Keja, Kleisterlee, Koning, De Koster, Kraaijeveld-Wouters, Krosse, Kruisinga en De Kwaadsteniet.

Tegen hebben gestemd de leden Van der Lek, Masman, Meis, Van Mierlo, Nagel, Nooteboom, Nypels, Patijn,

Voorzitter

Poppe, Rienks, Roethof, De Ruiter, Van der Spek, Spinks, Terlouw, Van Thijn, Vellenga, Voortman, De Vries, Waltmans, Wierenga, Wolff, Worrell, Albers, Bakker, Barendregt, Ter Beek, Beekmans, Berger, De Boois, De Brauw, Coppes, Dankert, Van der Doef, Dolman, Drenth, Epema-Brugman, Franssen, De Gaaij Fortman, Giebels, Van Gorkum, Haas-Berger, Hartmeijer, Van der Heem-Wagemakers, Van der Hek, Hoekstra, Honig van den Bos-sche, Imkamp, Jansen, Jurgens, K. A. Keuning, S. Keuning, Knot, Koekoek, Kolthoff, Kombrink, De Koning (B.P.), Konings, Kosto, Laban, Langedijk-de Jong, De Leeuw en de Voorzitter.

De motie-Tilanus c.s. (12 944, nr. 24) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de C.H.U., de K.V.P., de A.R.P. (met uitzondering van het lid J. N. Scholten), de V.V.D., de B.P., het G.P.V., de S.G.P., de R.K.P.N. en DS'70 vóór deze motie hebben gestemd.

De motie-Jurgens c.s. (12 944, nr. 25) wordt bij zitten en opstaan verworpen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fracties van de P.P.R., D'66 (met uitzondering van het lid Van Mierlo), de P.S.P. en de B.P., alsmede het lid Kappeyne van de Coppello vóór deze motie hebben gestemd.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de stukken 12 944, nrs. 1 tot en met 11 en 15 tot en met 16 voor kennisgeving aan te nemen.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt voor enkele ogenblikken geschorst en daarna hervat.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Vaststelling van hoofdstuk XVII (Volksgezondheid en Milieuhygiëne) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1975**, voor zover betreft Milieuhygiëne (13 100).

De algemene beraadslaging wordt hervat.

Minister **Vorrink**: Mijnheer de Voorzitter! Tijdens de behandeling vorige week van de begroting van mijn departement in deze Kamer, heb ik een algemene en tamelijk kritische belangstelling kunnen waarnemen voor de

stand van zaken op het punt van de milieuhygiënische wetgeving. Ik kan deze belangstelling zeer goed begrijpen, want zelf acht ik de totstandkoming van dergelijke wetgeving zo spoedig mogelijk noodzakelijk. Er is in de eerste plaats sprake van drie nieuwe wetsontwerpen, t.w. een eerste voor de afvalstoffen, een tweede ter bestrijding van de geluidhinder en een derde ter bescherming van de bodem. Daarnaast zal de behandeling van het wetsontwerp chemische afvalstoffen en van de voorgestelde wijziging van de Waterleidingwet ter reorganisatie van de waterleidingbedrijven moeten worden afgerond. De nota's naar aanleiding van de eindverslagen zullen de Kamer volgende week bereiken. Wat ten slotte de wijziging van de Hinderwet betreft, kan ik op dit ogenblik geen belofte doen. De prioriteiten, die mij door de Kamer op het wetgevend gebied zijn gesteld, laten mij daartoe geen ruimte. Wel wil ik hier één uitzondering maken voor wat betreft de termijnen. Ik kom daarop straks nog terug.

Het ontwerp afvalstoffenwet heeft op 3 januari jl. 'het departement verlaten'.

Ik heb reden aan te nemen dat de Raad van State met de onmisbare advisering spoed zal betrachten. Het is mij niet mogelijk een exacte datum te noemen waarop het wetsontwerp bij de Kamer kan worden ingediend, zij het dat ik meen te mogen zeggen dat het meer een kwestie van weken dan van maanden zal zijn.

Het ontwerp afvalstoffenwet zal het reeds bij de Kamer in behandeling zijnde wetsontwerp chemische afvalstoffen moeten aanvullen tot een volledige afvalstoffenwetgeving. Aangezien ik heb gemeend, dat de behandeling van het ontwerp chemische afvalstoffenwet normale voortgang moet vinden, heb ik erop aangedrongen bij onze ambtenaren het voorlopige verslag, dat 14 mei 1974 verscheen, eerst te beantwoorden.

Er waren vele diepgaande vragen. De memorie van antwoord is de Kamer op 11 september 1974 toegezonden. Ook de nieuwe vragen, vervolgens gesteld in het door de Kamer ingezonden eindverslag, zijn nu in de nota naar aanleiding van dit verslag beantwoord. Ik neem aan dat de Kamer na ontvangst van de nota over zal gaan